

POSTANOWIENIE

Dnia 17 października 2024 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Romualda Spyt

w sprawie z odwołania A. M.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Legnicy

o zasiłek macierzyński,

na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w dniu 17 października 2024 r.,

na skutek skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Okręgowego w Legnicy

z dnia 12 lipca 2023 r., sygn. akt V Ua 15/23,

1. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania,

2. zasądza od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Legnicy na rzecz A. M. kwotę 240 (dwieście czterdzieści) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego z ustawowymi odsetkami z art. 98 § 1¹ k.p.c.

[SOP]

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w Legnicy wyrokiem z dnia 10 marca 2023 r. zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Legnicy z dnia 25 października 2022 r. ten sposób, że odstąpił od zobowiązania A. M. do zwrotu zasiłku macierzyńskiego wraz z odsetkami w łącznej kwocie 20 708,91 zł.

Sąd Okręgowy w Legnicy, wyrokiem z dnia 12 lipca 2023 r., oddalił apelację organu rentowego od wyroku Sądu Rejonowego.

W sprawie ustalono, że decyzją z dnia 3 września 2020 r. organ rentowy stwierdził, że w okresie od 19 lipca 2018 r. podstawa wymiaru składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe, wypadkowe oraz chorobowe A. M. jako pracownika u płatnika składek A. K. wynosi 4 000 zł. Od tej decyzji A. M. złożyła odwołanie do Sądu Okręgowego w Legnicy, który wyrokiem z dnia 19 listopada 2020 r., w sprawie VU 3543/20, zmienił powyższą decyzję w ten sposób, że ustalił, iż podstawa wymiaru składek A. M. wynosi 7 000 zł. Następnie wyrokiem Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 14 września 2022 r., w sprawie III AUa 2133/20, zmieniono wyrok Sądu Okręgowego i oddalono odwołanie.

Sąd Okręgowy podkreślił, że ustalona wyrokiem Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu podstawa wymiaru składek A. M. w okresie od 19 lipca 2018 r. wynosi 4 000 zł. Wyrok ten jest prawomocny i jak wynika z art. 365 k.p.c., wyrok ten jest wiążący (art. 365 § 1 k.p.c.), ale tylko w zakresie wypowiedzi zawartej w sentencji prawomocnego orzeczenia. Przedmiotem oceny Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu nie było to, czy pobrane przez ubezpieczoną świadczenia są jej nienależne, ale to czy wysokość jej wynagrodzenia jest adekwatna do charakteru zajmowanego stanowiska. Dlatego też nie można uznać tylko i wyłącznie w oparciu o reformatoryjny wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu, że w spornym okresie odwołującej się zostały przyznane i wypłacone świadczenia na podstawie nieprawdziwych zeznań lub fałszywych dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzania w błąd organu rentowego w rozumieniu art. 84 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2024 r., poz. 497).

O tym, że odwołującej się została obniżona podstawa wymiaru składek dowiedziała się ona dopiero z wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 14 września 2022 r., który rozstrzygnął tę kwestię odmiennie niż Sąd Okręgowy w Legnicy. Wcześniej odwołująca się uważała, że jej działania stanowiły tytuł do ubezpieczeń i wypłaty świadczeń w realizowanej przez organ rentowy wysokości. Również Zakład w spornym okresie ustalał prawo do świadczeń i wypłacał na rzecz odwołującej się określone świadczenia z ubezpieczenia społecznego. Nie

kontrolował jej w zakresie świadczonej pracy (istnienia tytułu do ubezpieczeń), nie kwestionował żadnych dokumentów składanych przez pracodawcę i odwołującą się, które były podstawą wypłaty świadczeń z ubezpieczeń społecznych, nie kwestionował wysokości uiszczonych składek ani uzyskiwanego wynagrodzenia. Dlatego Sąd Okręgowy - na podstawie art. 385 k.p.c. - oddalił apelację organu rentowego.

Skarga kasacyjna organu rentowego od wyroku Sądu Okręgowego oparta została na:

1. naruszeniu przepisu postępowania, które miało wpływ na wynik sprawy, tj. art. 365 § 1 k.p.c., przez ponowne dokonanie ustaleń w zakresie świadomego działania odwołującej się ukierunkowanego na pobieranie zawyżonych świadczeń z ubezpieczenia chorobowego, podczas gdy takie ustalenia zostały już dokonane w wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 14 września 2022 r. w sprawie o wysokość podstawy wymiaru składek;

2. naruszenie prawa materialnego – art. 84 ust. 1 i 2 pkt 2 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, przez zwolnienie odwołującej się z obowiązku zwrotu pobranego zasiłku chorobowego i macierzyńskiego z odsetkami, podczas gdy wprowadziła ona organ rentowy w błąd co do wysokości podstawy wymiaru składek, tj. wraz z płatnikiem składek zawyżyła wynagrodzenie z tytułu umowy o pracę w celu uzyskania wysokich świadczeń z ubezpieczenia chorobowego.

We wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania wskazano przesłankę z art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c. Podkreślono, że występują rozbieżności na tle orzeczeń Sądu Najwyższego, jak również na tle innego orzeczenia, wydanego w podobnej sprawie o sygn. akt Va 11/22 (wyrok Sądu Okręgowego w Legnicy z dnia 4 lipca 2022 r.). Rozbieżności dotyczą ustalenia, czy sąd może ponownie dokonywać ustaleń w zakresie świadomego działania ubezpieczonego ukierunkowanego na pobieranie nieprzysługującego mu świadczenia z ubezpieczeń społecznych, podczas gdy ustalenia te zostały już dokonane przez inny sąd w sprawie toczącej się pomiędzy tymi samymi stronami (w sprawie o podleganie do ubezpieczeń społecznych).

Skarżący zauważył, że w niniejszej sprawie, Sąd Apelacyjny uznał, że odwołująca się nie miała świadomości nienależności świadczeń w trakcie ich

pobierania. Dopiero z decyzji z dnia 3 września 2020 r. dowiedziała się o zastrzeżeniach organu rentowego co do podstawy wymiaru składek z tytułu zatrudnienia na podstawie umowy o pracę u A. K., a z wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 14 września 2022 r., że podstawa wymiaru składek dla wnioskodawczyni wynosi 4 000 zł.

W ocenie skarżącego, zaskarżony wyrok jest rozbieżny z postanowieniem Sądu Najwyższego z dnia 28 stycznia 2021 r., I PSK 24/21, zgodnie z którym orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby. Jednym z aspektów prawomocności materialnej orzeczenia jest moc wiążąca, której istota polega na tym, że sąd obowiązany jest przyjąć, iż konkretna kwestia, objęta mocą wiążącą, kształtuje się tak, jak orzeczono o niej w prawomocnym orzeczeniu. Skutek ten następuje w określonych granicach przedmiotowych i podmiotowych. Przepis ten nie określa wprost granic przedmiotowych mocy wiążącej, niemniej jednak w orzecznictwie sięga się w tym zakresie do art. 366 k.p.c., regulującego przedmiotowe granice powagi rzeczy osądzonej, co znajduje uzasadnienie w założeniu, że powaga rzeczy osądzonej i moc wiążąca są dwoma aspektami tej samej instytucji, jaką jest prawomocność materialna orzeczenia. Mocą wiążącą objęte są w konsekwencji te ustalenia, które w związku z podstawą sporu stanowiły przedmiot rozstrzygnięcia.

Jak podkreślił skarżący, podobnie wypowiedział się Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 4 marca 2021 r., II USKP 27/21, w którym podkreślono, że Sąd rozpoznający odwołanie od decyzji odmawiającej przyznania prawa do renty w związku z wypadkiem przy pracy jest związany wcześniejszym prawomocnym wyrokiem oddalającym odwołanie do decyzji odmawiających prawa od innych świadczeń z ustawy wypadkowej w zakresie dotyczącym wyłącznej winy ubezpieczonego jako przesłanki nieprzysługiwania praw do świadczeń z ubezpieczenia wypadkowego. Oznacza to, że sądy rozpatrujące spory pomiędzy tymi samymi stronami muszą respektować wiążące osądzenie takich samych istotnych kwestii prawnych w sposób wynikający z prawomocnych wcześniejszych wyroków sądowych (o inne świadczenia z ustawy wypadkowej). W kolejnym

postępowaniu, w którym pojawia się taka sama istotna kwestia prawna, nie może ona być ponownie badana ani weryfikowana w inny sposób, a w szczególności sprzecznie z poprzednio dokonany prawomocnym negatywnym osądem. Takie wiążące związanie oznacza jurysdykcyjny zakaz dokonywania ustaleń lub ocen prawnych sprzecznych z prawomocnie osądzoną kwestią, a nawet niedopuszczalność prowadzenia w tym zakresie postępowania dowodowego. Związanie prawomocnym wyrokiem może też zachodzić w sytuacji, gdy w sprawie o rentę z tytułu wypadku przy pracy kwestią sporną pozostaje nie samo istnienie u ubezpieczonego niezdolności do pracy, ale to, czy powodujący tę niezdolność stan chorobowy danego organu jest następstwem przebytego wypadku, a ta okoliczność (tj. wypadkowe podłoże schorzenia) została wyjaśniona w poprzednim procesie sądowym o jednorazowe odszkodowanie za doznany na skutek wypadku przy pracy uszczerbek na zdrowiu.

Co więcej, Sąd Okręgowy w Legnicy, wyrokiem z dnia 4 lipca 2022 r., Va 11/22, w podobnej sprawie a dotyczącej zwrotu nienależnie pobranego zasiłku chorobowego, opiekuńczego i macierzyńskiego uznał, że dla kwestii rozstrzygnięcia o zwrocie nienależnie pobranych świadczeń, istotne znaczenie ma wyrok sądu, który rozpatrywał sprawę o podleganie do ubezpieczenia. W sprawie o podleganie ubezpieczeniom ustalono, że rejestracja działalności gospodarczej przez ubezpieczoną miała na celu wyłącznie zgłoszenie się do ubezpieczeń społecznych i uzyskanie wysokich świadczeń z ubezpieczenia społecznego, ustalono również że ubezpieczona działała świadomie w celu uzyskania nienależnych świadczeń. Sąd Okręgowy, odmiennie niż w niniejszej sprawie przyjął, że ustalenia Sądu dokonane w sprawie o podleganie wiążą Sąd w sprawie o zwrot nienależnie pobranego zasiłku. Uznał, że nie jest dopuszczalne odmienne ustalenie przebiegu i oceny istotnych dla danego stosunku prawnego zdarzeń faktycznych w kolejnych procesach pomiędzy tymi stronami, chociażby przedmiot tych spraw się różnił.

Powyższe rozbieżności wymagają rozstrzygnięcia.

Odwołująca się, w odpowiedzi na skargę, wniosła o jej nieprzyjęcie do rozpoznania i zasądzenie od organu rentowego na swoją rzecz zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna służy realizacji interesu publicznego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Funkcje postępowania kasacyjnego powodują, że wniosek o przyjęcie skargi do rozpoznania oraz jego uzasadnienie powinny koncentrować się na wykazaniu, iż w konkretnej sprawie zachodzą okoliczności przemawiające za interwencją Sądu Najwyższego. Rozpoznanie skargi kasacyjnej następuje tylko z przyczyn kwalifikowanych, wymienionych w art. 398⁹ § 1 pkt 1-4 k.p.c. i tylko w przypadku przekonania Sądu Najwyższego przez skarżącego, za pomocą jurydycznej argumentacji, że zachodzi publicznoprawna potrzeba rozstrzygnięcia sformułowanego w skardze zagadnienia prawnego przy jej merytorycznym rozpoznawaniu.

Zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, gdy w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona.

Wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania skarżący oparł na przesłance uregulowanej w art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c. Przesłanka ta nie została jednak spełniona.

Stosownie do utrwalonego orzecznictwa Sądu Najwyższego, oparcie wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania na twierdzeniu o istnieniu potrzeby wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów (art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c.) wymaga wykazania, że określony przepis prawa, mimo iż budzi poważne wątpliwości, nie doczekał się wykładni albo niejednolita wykładnia wywołuje wyraźnie wskazane przez skarżącego rozbieżności w orzecznictwie w odniesieniu do identycznych lub podobnych stanów faktycznych, które należy przytoczyć (zob. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 23 maja 2018 r., I CSK 31/18, LEX nr 2508113; z dnia 13 czerwca 2008 r., III CSK 104/08, LEX nr 424365). Konieczne jest wykazanie przez skarżącego, że wątpliwości te mają rzeczywisty i poważny charakter, wyjaśnienie na czym one polegają, ich uzasadnienie, a także wskazanie

rozbieżnych wariantów interpretacyjnych, z odwołaniem się do dotychczasowych poglądów orzecznictwa i dostępnego piśmiennictwa (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 2018 r., IV CSK 571/17, LEX nr 2497706), a w szczególności przytoczenie i poddanie analizie rozbieżnych orzeczeń sądów w celu wykazania, że rozbieżności te mają swoje źródło w różnej wykładni przepisu, bądź też przedstawienia argumentów wskazujących, że wykładnia przeprowadzona przez sąd drugiej instancji sprzeczna jest z jednolitym stanowiskiem doktryny lub orzecznictwa Sądu Najwyższego (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2018 r., III UK 123/17, LEX nr 2496319).

Należy jednak podkreślić, że nie istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych (art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c.), jeżeli Sąd Najwyższy zajął już stanowisko w kwestii wykładni przepisów i wyraził swój pogląd we wcześniejszych orzeczeniach, a nie zachodzą żadne okoliczności uzasadniające zmianę tego poglądu (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 3 marca 2020 r., II PK 36/19, LEX nr 3034647; z dnia 12 maja 2020 r., I UK 128/19, LEX nr 3026475; z dnia 12 marca 2010 r., II UK 400/09, LEX nr 577468; z dnia 19 stycznia 2012 r., I UK 328/11, LEX nr 1215423; z dnia 19 marca 2012 r., II PK 294/11, LEX nr 1214578; z dnia 10 kwietnia 2018 r., I CSK 733/17, LEX nr 2495968; z dnia 10 kwietnia 2018 r., II PK 143/17, LEX nr 2525398; z dnia 19 kwietnia 2018 r., I CSK 709/17, LEX nr 2486162; z dnia 23 maja 2018 r., I CSK 33/18, LEX nr 2508114; z dnia 16 stycznia 2003 r., I PK 230/02, OSNP - wkładka z 2003 r. nr 13, poz. 5).

Sąd Najwyższy wielokrotnie wypowiadał się co do zakresu mocy wiążącej prawomocnego wyroku (art. 365 § 1 k.p.c.). W orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje zapatrywanie, że wynikająca z art. 365 § 1 k.p.c. moc wiążąca wyroku dotyczy związania sentencją, a nie uzasadnieniem wyroku innego sądu, czyli przesłankami faktycznymi i prawnymi przyjętymi za jego podstawę, gdyż zakresem prawomocności materialnej jest objęty tylko ostateczny wynik rozstrzygnięcia, a nie jego przesłanki (por. orzeczenia Sądu Najwyższego: z dnia 16 lutego 1937 r., C II 2507/36, LEX nr 1633570; z dnia 18 lutego 1937 r., C III 833/36, RPEiS 1937 nr 3, poz. 621; z dnia 13 stycznia 2000 r., II CKN 655/98, LEX nr 51062; z dnia 23 maja 2002 r., IV CKN 1073/00, LEX nr 55501; z dnia 8 czerwca 2005 r., V CK 702/04, LEX nr 402284; z dnia 28 czerwca 2007 r., IV CSK 110/07, LEX nr 488981; z dnia

15 listopada 2007 r., II CSK 347/07, LEX nr 345525; z dnia 22 czerwca 2010 r., IV CSK 359/09, OSNC 2011 nr 2, poz. 16). Należy jednak zauważyć, że, choć co do zasady, moc wiążąca wyroku dotyczy związania jego sentencją, nie zaś uzasadnieniem, ale bywa tak, że na podstawie brzmienia samej tylko sentencji wyroku nie sposób jest zidentyfikować nie tylko stosunku prawnego, z którego wynikało rozstrzygnięcie nim roszczenie, ale także wszystkich charakterystycznych dla niego aspektów, różniących go od innych stosunków tego samego rodzaju. Stąd odwołanie się do samej sentencji wyroku często nie wystarcza do wyznaczenia granic powagi rzeczy osądzonej, jaką należy mu przypisać i z tego samego powodu nie wystarcza też do określenia właściwej mu mocy wiążącej. Szczególnie przy orzeczeniach oddalających powództwo lub wniosek w postępowaniu nieprocesowym, gdy z sentencji nie wynika zakres przedmiotowy rozstrzygnięcia, doniosłe i wiążące mogą być również motywy rozstrzygnięcia zawarte w uzasadnieniu orzeczenia, szczególnie ustalenia prejudycjalne sądu, prowadzące do oddalenia powództwa lub wniosku (porównaj między innymi orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2005 r., I CK 217/05, LEX nr 187004; z dnia 15 lutego 2007 r., II CSK 452/06, LEX nr 274151; z dnia 8 marca 2010 r., II PK 258/09, LEX nr 589980; z dnia 29 września 2011 r., IV CSK 652/10, LEX nr 1129162). Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 23 czerwca 2009 r., II PK 302/08 (OSNP 2011 nr 3-4, poz. 34) podkreślił, że treść prawomocnego orzeczenia, o którym stanowi art. 365 § 1 k.p.c., stanowi treść wyrażonej w nim indywidualnej i konkretnej normy prawnej, w tym zwłaszcza zakres jej obowiązywania (związania stron i sądów). Często nie jest ona i z obiektywnych względów nie może być w pełni wysłowiona w sentencji orzeczenia. Z tego względu ustalenie tej treści, a przede wszystkim zakresu związania prawomocnym wyrokiem, wymaga niejednokrotnie wykładni orzeczenia w świetle sporządzonego do niego uzasadnienia, a w braku pisemnego uzasadnienia w świetle odtworzonego (np. na podstawie akt sprawy) rozumowania sądu, który wydał badane rozstrzygnięcie (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 25 lutego 1998 r., II UKN 594/97, OSNAPIUS 1999 nr 1, poz. 37, orzeczenia Sądu Najwyższego: z 17 marca 1950 r., Wa.C. 339/49, OSN 1951 nr III, poz. 65, z 18 czerwca 1955 r., III CR 199/54, OSN 1956 nr 4, poz. 100). Wskazana metoda określenia zakresu związania prawomocnym orzeczeniem, o którym

stanowi art. 365 § 1 k.p.c., jest analogiczna do przyjętej w orzecznictwie sądowym metody ustalania granic powagi rzeczy osądzonej, normowanej w k.p.c. Ten kierunek wykładni potwierdza pogląd wyrażony w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 2003 r., III CZP 97/02 (OSNC 2003 nr 12, poz. 160), w myśl którego sąd nie jest związany ustaleniami wynikającymi z uzasadnienia orzeczenia w takim zakresie, w jakim nie miały one znaczenia dla rozstrzygnięcia. Jest natomiast związany wskazanymi w uzasadnieniu ustaleniami mającymi wpływ na końcowe rozstrzygnięcie, w szczególności ustaleniami prejudycjalnymi, których skutkiem było wydanie określonego wyroku lub postanowienia orzekającego co do istoty sprawy. Podobnie w wyroku z dnia 15 czerwca 2023 r., III USKP 87/22 (LEX nr 3569771) Sąd Najwyższy stwierdził, że wynikająca z art. 365 § 1 k.p.c. moc wiążąca wyroku dotyczy związania sentencją, a nie uzasadnieniem wyroku innego sądu, czyli przesłankami faktycznymi i prawnymi przyjętymi za jego podstawę, gdyż zakresem prawomocności materialnej jest objęty tylko ostateczny wynik rozstrzygnięcia, a nie jego przesłanki (por. orzeczenia Sądu Najwyższego: z dnia 16 lutego 1937 r., C.II. 2507/36, OSP 1937, poz. 727; z 13 stycznia 2000 r., II CKN 655/98, LEX nr 51062; z dnia 23 maja 2002 r., IV CKN 1073/00, LEX nr 55501; z dnia 8 czerwca 2005 r., V CK 702/04, LEX nr 402284; z dnia 15 listopada 2007 r., II CSK 347/07, LEX nr 345525 i z dnia 22 czerwca 2010 r., IV CSK 359/09, OSNC 2011 nr 2, poz. 16). Identyczny pogląd wyrażono w postanowieniu Sądu Najwyższego z 23 lutego 2023 r., III USK 184/22 (LEX nr 3554543) i postanowieniu Sądu Najwyższego z 12 września 2023 r., III USK 320/22 (LEX nr 3606482).

Należy też zauważyć, że jeśli chodzi o związanie prawomocnym wyrokiem sądu (art. 365 § 1 k.p.c.), to podsumowanie dotychczasowego orzecznictwa w tej kwestii nastąpiło w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 8 listopada 2019 r., III CZP 27/19 (OSNC 2020 Nr 6, poz. 48). W uzasadnieniu tej uchwały Sąd Najwyższy stwierdził, że w kontekście art. 178 ust. 1 Konstytucji RP oraz zasady bezpośredniości i swobodnej oceny dowodów nie sposób jest odmówić sądowi, gdy przytoczy za tym poważne argumenty, uprawnienia do innej oceny przeprowadzonych w sprawie dowodów, mogącej prowadzić do innych ustaleń o faktach, a w konsekwencji i innej oceny kwestii, która waży na wyniku postępowania, od oceny, którą przyjął inny sąd w odrębnie rozpoznawanej sprawie,

zwłaszcza że art. 365 § 1 k.p.c. dotyczy *verba legis* związania orzeczeniem, nie zaś ustaleniami faktycznymi.

Zgodnie z art. 84 ust. 2 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, za kwoty nienależnie pobranych świadczeń uważa się świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie prawa do świadczeń albo wstrzymanie ich wypłaty w całości lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenie była pouczona o braku prawa do ich pobierania (pkt 1), jak też świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie nieprawdziwych zeznań lub fałszywych dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzania w błąd organu wypłacającego świadczenia przez osobę pobierającą świadczenia (pkt 2). Syntezy poglądów judykatury i doktryny dotyczących przesłanek uznania świadczenia za nienależnie pobrane w myśl przywołanego przepisu (co wywołuje obowiązek ich zwrotu na podstawie ustawy systemowej) na tle aktualnie obowiązujących i wcześniejszych regulacji prawnych dokonał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 30 stycznia 2019 r., I UK 416/17 (OSNP 2019 nr 7, poz. 90). Organ rentowy może domagać się zwrotu nienależnie pobranego świadczenia tylko wówczas, gdy ubezpieczonemu można przypisać złą wolę. Obowiązek zwrotu obciąża tylko tego, kto przyjął świadczenie w złej wierze wiedząc, że mu się nie należy, co dotyczy zarówno osoby, która została pouczona o okolicznościach, w jakich nie powinna pobierać świadczeń (art. 84 ust. 2 pkt 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych), jak też tej osoby, która uzyskała świadczenia na podstawie nieprawdziwych zeznań lub dokumentów, albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd instytucji ubezpieczeniowej (art. 84 ust. 2 pkt 2 tej ustawy). W prawie ubezpieczeń społecznych „świadczenie nienależnie pobrane”, to nie tylko „świadczenie nienależne” (obiektywnie, np. wypłacane bez podstawy prawnej), ale także „nienależnie pobrane”, a więc pobrane przez osobę, której można przypisać określone cechy dotyczące stanu świadomości (woli) lub określone działania/zaniechania (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2020 r., I UK 98/19, LEX nr 3067436). Świadomość nienależności świadczenia może mieć źródło w pouczeniu udzielonym przez organ rentowy co do okoliczności powodujących konieczność zwrotu świadczenia bądź też może wynikać z zawinionego działania osoby, która spowodowała wypłatę świadczeń. Przyjmuje się,

że świadomym wprowadzeniem w błąd jest umyślne działanie świadczeniobiorcy, które ma postać zamiaru bezpośredniego lub zamiaru ewentualnego. W rozumieniu art. 84 ust. 2 pkt 2 ustawy systemowej, błąd stanowi następstwo świadomego działania pobierającego świadczenie, determinowanego wolą wywołania przekonania po stronie organu, że zostały spełnione warunki nabycia prawa do świadczenia lub świadczenia o określonej wysokości. Ów błąd wiąże się zawsze z pierwotną wadliwością rozstrzygnięć organu rentowego lub odwoławczego, z etapem ustalania prawa do świadczeń, a jego istotną cechą konstrukcyjną, odróżniającą od innych uchybień, jest istnienie fałszywego wyobrażenia organu o stanie uprawnień ubezpieczonego, wywołanego na skutek świadomego zachowania osoby pobierającej świadczenie (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 16 grudnia 2008 r., I UK 154/08, OSNP 2010 nr 11-12, poz. 148; z dnia 5 kwietnia 2001 r., II UKN 309/00, OSNP 2003 nr 2, poz. 44; z dnia 8 stycznia 1999 r., II UKN 406/98, OSNAPiUS 2000 nr 5, poz. 196; z dnia 29 lipca 1998 r., II UKN 147/98, OSNAPiUS 1999 nr 14, poz. 471; z dnia 14 kwietnia 2000 r., II UKN 500/99, OSNAPiUS 2001 nr 20, poz. 623; z dnia 9 marca 2012 r., I UK 335/11, LEX nr 1212052; z dnia 27 stycznia 2011 r., II UK 194/10, LEX nr 786392; z dnia 20 maja 2004 r., II UK 385/03, OSNP 2005 nr 2, poz. 25; z dnia 9 lutego 2017 r., II UK 699/15, LEX nr 2255424).

W orzecznictwie sądowym utrwalony jest też pogląd, że jeżeli organ rentowy na podstawie nieudokumentowanego wniosku lub na podstawie stanu faktycznego niewyjaśnionego wskutek własnych zaniedbań przyzna wnioskodawcy świadczenia, do których prawo nie istnieje, wadliwość ta i jej konsekwencje materialne nie mogą być uznane za wynik sprzecznej z prawem działalności wnioskodawcy ani za objaw złej woli z jego strony, nie mogą więc stanowić podstawy do obciążenia świadczeniobiorcy obowiązkiem zwrotu niesłusznie wypłaconej sumy (wyroki Trybunału Ubezpieczeń Społecznych z dnia 13 października 1966 r., I TR 693/66, niepublikowany i z dnia 11 stycznia 1966 r., III TR 1492/65, OSPiKA 1966 nr 10, poz. 247; uchwały Sądu Najwyższego z dnia 21 maja 1984 r., III UZP 20/84, OSNCP 1985 nr 1, poz. 3, z glosą S. Płażka, Palestra 1986 nr 9, s. 86 i z dnia 11 września 2008 r., III UZP 1/08, OSNP 2009 nr 7-8, poz. 101 z glosą P. Połczyńskiego, Monitor Prawa Pracy 2009 nr 2 oraz wyroki Sądu Najwyższego z

dnia 28 lipca 1977 r., II UR 5/77, OSNCP 1978 nr 2, poz. 37; z dnia 10 grudnia 1985 r., II URN 207/85 PiZS 1986 nr 3, s. 71; z dnia 16 lutego 1987 r., II URN 16/87, PiZS 1988 nr 6; z dnia 26 czerwca 1985 r., II URN 98/85, OSNCP 1986 nr 4, poz. 59; z dnia 20 listopada 2001 r., II UKN 360/00, OSNP 2003 nr 16, poz. 389). Wzorzec normatywny zawarty w art. 84 ust. 2 pkt 2 ustawy systemowej wymaga świadomego wprowadzenia w błąd, a więc zorientowany został na przeżycia psychiczne ubezpieczonego polegające, po pierwsze, na świadomości, że pobierane świadczenia są nienależne, a po drugie, że podjęte działania zmierzają do wprowadzenia w błąd organu rentowego. Bez kumulatywnego ziszczenia się tych dwóch przesłanek nie można twierdzić, że doszło do wypełnienia dyspozycji ustawy systemowej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 stycznia 2019 r., I UK 416/17, OSNP 2019 nr 7, poz. 90). Sąd rozpoznający sprawę o zwrot nienależnie pobranego świadczenia nie jest przy tym związany oceną stanu faktycznego przyjętego za podstawę wyrokowania w sprawie dotyczącej podlegania ubezpieczeniom społecznym i ubezpieczeniu chorobowemu. Wynikająca z art. 365 § 1 k.p.c. moc wiążąca wyroku dotyczy bowiem związania sentencją, a nie uzasadnieniem wyroku innego sądu, czyli przesłankami faktycznymi i prawnymi przyjętymi za jego podstawę, gdyż zakresem prawomocności materialnej jest objęty tylko ostateczny wynik rozstrzygnięcia, a nie jego przesłanki.

Sąd Najwyższy, w sprawie zbliżonej do niniejszej, wyjaśnił, że wyrażone w wyroku stwierdzającym niepodleganie ubezpieczeniom społecznym poglądy sądu, dotyczące sfery motywacyjnej skarżącej, nie mają mocy wiążącej w sprawie o zwrot nienależnie pobranego świadczenia, gdzie istotne znaczenie ma ocena okoliczności faktycznych pod kątem tego, czy istniały podstawy, aby osoba zobowiązana przez organ rentowy do zwrotu świadczenia, pozostawała w przekonaniu o podleganiu ubezpieczeniom społecznym (zob. wyrok Sądu Najwyższego; z dnia 15 czerwca 2023 r., III USKP 87/22, LEX nr 3569771). Podobnie w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 12 września 2023 r., III USK 320/22 (LEX nr 3554543; z dnia 23 lutego 2023 r., III USK 184/22, LEX nr 3554543) podkreślono, że sąd jest związany ustaleniami wynikającymi z uzasadnienia prawomocnego wyroku w innej sprawie w takim zakresie, w jakim mają one wpływ na końcowe rozstrzygnięcie, w szczególności ustaleniami prejudycjalnymi, których

skutkiem było wydanie określonego wyroku lub postanowienia orzekającego co do istoty sprawy, co w niniejszej sprawie przekłada się wyłącznie na ustalenie, że podstawa wymiaru składek została zawyżona, co jest niewystarczające do przypisania odwołującej się wprowadzenia organu rentowego w błąd.

Mając powyższe na uwadze, należy stwierdzić, że w sprawie nie występuje powołana przez skarżącego przesłanka przedsądu, wobec czego Sąd Najwyższy na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c. odmówił przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, orzekając o kosztach postępowania kasacyjnego stosownie do art. 108 § 1 i art. 98 § 1 k.p.c. w związku art. 398²¹ k.p.c. w związku z § 10 ust. 4 pkt 2 w związku z § 9 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz.U. z 2023 r., poz. 1964).

l.n

[a.ł.]